

УДК316.722(510:497.1)“1974”
904(510)
7.032(315)

МА Сања Радовић, докторанд
Одељење за историју, Филозофски факултет, Београд
sanjar83@gmail.com

Оригиналан научан рад
Примљен: 01.11.2015.
Прихваћен: 18.11.2015.

Гостовање изложбе археолошких ископина Народне Републике Кине у Југославији 1974. године

Апстракт: Тема истраживања јесте археолошка изложба „Стара уметност Кине”, која је гостовала у Југославији у првој половини 1974. године. Изложба је била део кинеске политике отварања и налазила се на западној турнеји током две године. У раду су обрађене теме политичког контекста посете, саме њене организације и пријема, као и значаја који је имала на даљи развој културне сарадње између Кине и Југославије.

Кључне речи: Југославија, Кина, 1974, изложба, археологија, експонати, Народни музеј

Прилике пред изложбу

На почетку 1974. године, кинеско-југословенски односи били су на солидним и стабилним основама, иако су обе стране знале да су перспективе у развоју билатералне сарадње између две државе биле знатно изнад искоришћености тадашњих капацитета. Почетни ентузијазам у првим годинама после обнове дипломатских односа (од 1970. године), заменио је реалистичнији приступ и нешто мирнија фаза у развоју међудржавних односа. Заправо, политичка сарадња је после посете Мирка Тепавца, савезног секретара за иностране послове, Народној Републици Кини јуна 1971. године, практично ушла у фазу стагнације. Дуго обећаване узвратне посете са кинеске стране нису доживеле своју реализацију, због чега су односи две стране трпели – уместо комуникације на највишем политичком нивоу, прешло се на реализацију економских, научно-техничких и посебно, културно-просветних програма, као својеврсних супститута недостајућој политичкој сарадњи. Југославија

је била незадовољна таквим стањем и кинеским опструирањем унапређења политичких односа.¹

Међутим, тадашњој југословенској дипломатији нису биле познате све финесе унутрашњег политичког сукоба у КП Кине и, уопште, унутар кинеског руководства, који су доводили и до посебног нијансирања у билатералним односима које је ова земља градила са остатком света. Иако је 1973. године у највише руководство враћен, за време Културне револуције изопштени, Денг Сјаопинг, суштински заокрет ка ближеј сарадњи између Кине и Југославије, посебно на највишем нивоу, није био могућ за време живота Мао Цедонга.² Добра воља једног дела руководства, није могла да превагне над вољом свемогућег Маа.

Ствари су боље стајале у вези са културно-просветном сарадњом. Почетак културне размене и реализације читавог низа програма између Југославије и НР Кине, коинцидира са обновом политичких веза, али се касније самостално развија и превазилази политичку сарадњу две земље. Обнова дипломатских односа са Југославијом је посебно деловала охрабрујуће на кинеску страну тек изашлу из Културне револуције, која је бројношћу иницијатива у први мах надмашила капацитете обе стране. Први крупнији догађај било је гостовање великог Кинеског балетског ансамбла (у Београду, Сарајеву, Љубљани) 1971. године, да би следеће године дошло до узвратног гостовања КУД „Иво Лола Рибар” у НР Кини.³ Оба гостовања имала су велики публицитет. Током 1973. године, размењене су и две ликовне изложбе – изложба кинеског сликарства у време Културне револуције, док је у Кини гостовала изложба „НОБ у делима ликовних уметника Југославије”. Поред наведених изложби, у овом периоду је размењен и већи број делегација, студијских група, културно-уметничких и спортских екипа, туриста, итд..., а значајно је повећана и трговинска размена у складу са јачањем привредно-економске сарадње.⁴ Гостовање велике археолошке изложбе кинеских ископина било је несумњиво један од најважнијих догађаја у дотадашњим односима између две земље и свакако најважније гостовање

¹ Незадовољство видимо и у време припремања изложбе. М. Друловић, тадашњи југословенски амбасадор у Пекингу, у разговору са Ју Цаном, замеником кинеског МИП-а, изражава чуђење што Кина политичку сарадњу са Југославијом „дозира и мери на апотекарским теразијама” иако Југославија са друге стране води принципијелну и независну политику. Дипломатски архив Министарства спољних послова (у даљем тексту: ДАМСП), фонд Политичка архива (у даљем тексту: ПА), ф81, д3, 416151, Пекинг, 5.4. 1974. стр. 2.

² Радовић, Сања, „Титова посета Кини 1977”, у: *Beogradski istorijski glasnik*, 6, 2015, стр. 251–276.

³ Архив Југославије (у даљем тексту: АЈ), фонд Савезни завод за међународну научну, просветно-културну и техничку сарадњу (465), ред. бр. 346 (несређена грађа) – Кинеска археолошка изложба-елементи за поздравни говор, 27. март 1974, стр. 1. (у даљем тексту: АЈ, 465, ред. бр. 346, Кинеска археолошка изложба...)

⁴ АЈ, 465, ред. бр. 346, Кинеска археолошка изложба...

из Народне Републике Кине почетком те деценије. Била је то уједно и круна активне културно-просветне сарадње из претходних година.

Значај изложбе и кинеска културна дипломатија

После успешне фазе политичког отварања (које је кулминирално Никсоновом посетом Пекингу 1972), кинеско руководство се фокусирао на рехабилитацију кинеске државе у иностраном, али пре свега у западном, јавном мњењу. Лош имиџ стечен током разорног деловања Културне револуције, која је на Западу имала велики публицитет, сада је требало да се поправи изградњом слике о новој и другачијој Кини. Делујући у складу са тим, кинеска влада је решила да покрене амбициозну и офанзивну активност у склопу следеће фазе отварања према свету – овог пута користећи се културном дипломатијом. Велика археолошка изложба НР Кине и њена гостовања широм света управо су била најважнији сегмент те активности, па су тако кинеске ископине путовале светом пуне две године (1973–1975)⁵ и за то време их је видело 6,5 милиона људи.⁶ Током наведеног времена у свет су послате заправо две изложбе, сличног значаја и вредности, које су паралелно гостовале у Паризу, Лондону, Бечу, Стокхолму, Торонту, Вашингтону и Сан Франциску, односно у Токију, Кјоту, Букурешту, Београду, Мексико Ситију, Амстердаму и Бриселу.⁷ Циљ изложби био је да се поврати углед Кине у очима (пре свега) некомунистичких земља, а позивањем на наслеђе из времена древне Кине, уједно се подвлачио значај кинеске цивилизације и њен вишемиленијумски континуитет.⁸ Изложба је на Западу била дочекана са великим ентузијазмом и одушевљењем, како посетилаца тако и медија.⁹ Показало се да је интересовање западне јавности за кинеско културно наслеђе било велико, посебно имајући у виду временски оквир у коме је изложба путовала светом – свега неколико година пошто је Кина изашла из самонаметнуте изолације, што није могло да не привуче пажњу најшире публике. Уједно, изложба је требала да оповргне гласине и страхове да је током Културне револуције Кина уништавала сопствено наслеђе.¹⁰ Обе изложбе су презентовале резултате обимних археолошких истраживања, спровођених у времену од 1950-1975, периоду који се уједно сматра златним добом кинеске

⁵ Naquin, Susan, “The Forbidden City Goes Abroad: Qing History and the Foreign Exhibitions of the Palace Museum, 1974–2004”, u: *T’oung Pao, Second Series*, Vol. 90, Fasc. 4/5, 2004, pp. 342–343. (у даљем тексту: Naquin, S., “The Forbidden City Goes Abroad...”)

⁶ Sjuemej, Oujang, *Savremena kineska kultura*, Beograd 2015, str. 32.

⁷ Naquin, S., “The Forbidden City Goes Abroad...”, p. 343.

⁸ Naquin, S., “The Forbidden City Goes Abroad...”, p. 343.

⁹ Lim, Lucy, “A Major Chinese Archaeological Exhibition”, u: *Archaeology*, Vol. 26, No. 4, 1973, p. 257. (у даљем тексту: Lim, L., “A Major Chinese Archaeological Exhibition”)

¹⁰ Lim, L., “A Major Chinese Archaeological Exhibition”, p. 257.

археологије.¹¹ Може звучати парадоксално да је највећи број открића постигнут баш у време Културне револуције, док је званично вођена борба против „четири стара”- старих обичаја, навика, културе и идеја¹² – али треба имати у виду да је кинеска влада после почетне рушилачке фазе Културне револуције (1966–1970), стала у заштиту археолошких и других предмета материјалне културе.

Важно је имати у виду и да се током 1973/1974. године у Кини спроводила нова политичка кампања – овог пута била је то борба против конфучијанизма и система вредности које је он симболизовао, чиме се уједно давала предност прогресивним вредностима из времена првог цара ујединитеља Ђина, који је често поистовећиван са Маом.¹³ Дакле, велика изложба ископина из времена древне Кине имала је и своју унутрашњу политику улогу.¹⁴ У таквим сложеним и бременитим околностима је функционисала Кина, када се Југославија нашла на путу наступања новог курса кинеске културне дипломатије.

Договарање гостовања изложбе

Први контакти у вези са гостовањем кинеских експоната почели су још 1973. године.¹⁵ Иницијативу за њихов долазак у Југославију покренуо је југословенски амбасадор у Француској, непосредно по свечаном отварању изложбе у Паризу 1973, и уједн њеној првој западној станици.¹⁶ На позитиван одговор кинеске стране чекало се неколико месеци, да би коначно сагласност била дата у септембру исте године.¹⁷ Од тог момента, разговори су се отегли на неколико месеци. Иако на први поглед може да изгледа како би изложба овог карактера требало да буде доста брзо и лако организована, то услед читавог политичког контекста који је носила са собом, није био случај. Жеља кинеске владе да се изложба третира са највећом озбиљношћу, са собом је повлачило и ригидан приступ по бројним питањима, што је доводило у опасност и саму могућност организовања изложбе у Југославији.

Први проблеми приликом преговарања, бар са југословенске стране, избили су већ на самом почетку у вези са вредношћу изложбе и новчаним средствима које је требало обезбедити за њено гостовање. С обзиром да се радило о великој изложби и вредним експонатима, захтевало се и значајно улагање

¹¹ K. C. Chang, “Chinese Archaeology since 1949”, *The Journal of Asian Studies*, Vol. 36, No. 4, 1977, p. 626.

¹² Fairbank J.K., MacFarquhar R., *The Cambridge History of China Vol. 15, part 2*, Cambridge University Press 2008, p. 547.

¹³ Spence, Jonathan, *The Search for Modern China*, New York 1999, pp. 636–637.

¹⁴ Hoh, Erling, “Cultural Revolutionary”, *Archaeology*, Vol. 53, No. 5 (2000), p. 36.

¹⁵ ДАМСП, ф81, д2, 47643, Пекинг, 18.2.1974.

¹⁶ Lim, L., “A Major Chinese Archaeological Exhibition”, p. 257.

¹⁷ ДАМСП, ф81, д2, 47643, Пекинг, 18.2.1974.

југословенских средстава како у саму изложбу, тако и у њен транспорт и обезбеђење. Први предлог кинеске стране био је да југословенска страна покрије како трошкове даљег транспорта (следећа станица је била Мексико) тако и трошкове целокупног осигурања изложбе на њеном путу. Мало је рећи да је ово значајно превазилазило финансијске могућности Савезног завода за начну, техничку и просветно-културну сарадњу (домаћина изложбе), па је од старта вршен притисак на политичке органе да услове боравка кинеске изложбе прилагоде југословенским могућностима и приликама.¹⁸ Крајњи договор обавезао је југословенску страну да покрије трошкове од Букурешта до Београда (изложба је прво гостовала у Румунији), док би даље трошкове до Мексика сносили само у вредности једне трећине, што је укупно износило око 150.000 тадашњих динара.¹⁹ Осигурање изложбе покривало би само период од преузимања изложбе у Букурешту до њеног укрцавања за авион ка Мексику, а никако даље од тога.²⁰ Поред наведеног, због велике вредности изложбе (око \$28 милиона или тадашњих 47 милијарди динара)²¹, и пропратних трошкова осигурања (око 700.000 долара)²², што је значајно превазилазило буџет Савезног завода, предложено је да се изложба не осигурава, већ да се предузму максималне мере безбедности и чувања, а да Савезно извршно веће (СИВ), као политички орган, да гаранцију да ће надокнадити вредност евентуално изгубљених или оштећених експоната,²³ што је на крају и прихваћено. Тако је коначна финансијска процена укупних трошкова око организовања изложбе износила је 640.000 динара.²⁴

Поред наведених, кинески услови су били и потписивање споразума између две владе којим би била регулисана сва питања која се тичу изложбе, док би између надлежних институција био потписан одговарајући протокол о сарадњи током трајања изложбе.²⁵ То је иначе била кинеска пракса коју су спроводили у преговорима и са осталим државама и која је показивала ниво озбиљности који су придавали овом питању. Још један важан услов кинеске стране тицао се трајања изложбе – због њеног значаја она није смела да траје мање од два месеца,²⁶ што свакако није доприносило одушевљењу југословенске стране,

¹⁸ ДАМСП, ф81, д2, 456276, 5.1.1974.

¹⁹ АЈ, 465, ред. бр. 346, Информација у вези са одржавањем у нашој земљи „Изложбе археолошких ископина НР Кине”, 10.2.1974, стр. 2. (у даљем тексту: АЈ, 465, ред. бр. 346, Информација у вези...)

²⁰ ДАМСП, ф81, д2, 42379, 18.1.1974.

²¹ Архив Народног музеја (у даљем тексту: АНМ), фонд Велике изложбе (у даљем тексту: ВИ), бр. 80/3, 23.1.1974.

²² АЈ, 465, ред. бр. 346, Информација у вези..., стр. 3.

²³ АЈ, 465, ред. бр. 346, Информација у вези..., стр. 3.

²⁴ АЈ, 465, ред. бр. 346, Савезни завод за начну, техничку и провстено-културну сарадњу, 30.1.1974.

²⁵ ДАМСП, ф 81, д2, 45453, 5.2.1974.

²⁶ Исто.

ионако већ забринуте због висине трошкова организовања изложбе овог обима и формата.

Укупно, преговори су се и поред добре воље обе стране, одужили на пет месеци.²⁷ Кинеско нестрпљење током фебруара месеца заменило је инсистирање да се ово питање реализује у корист одржавања изложбе без обзира на све тешкоће на које се наилазило. Хитност ситуацији је давало и већ скоро завршено гостовање у Букурешту (пројектовано на 28. фебруар) и заказано гостовање у Мексику (почетком јуна). Свако даље одлагање или чак одбијање изложбе створило би неугодну ситуацију за обе стране – поставило би се питање смештаја и чувања изложбе у прелазном периоду, као и кинеског особља које изложбу прати, и др, а најважније од свега, носило би са собом и политичке последице, упозоравао је Друловић.²⁸ После више месеци преговарања, било какав разлог који би довео југословенску страну до одустајања од организације оваквог догађаја, несумњиво би негативно утицао на кинеско-југословенске односе. После првог упозорења, неколико дана касније, Друловић шаље нову депешу у којој захтева хитан одговор, с обзиром да се изложба у Румунији затвара за мање од две недеље, а одлука југословенске стране и даље није донета. Он у новој депеши још једном подвлачи међународни значај изложбе наводећи да су је до сада прихватили Француска, Енглеска, Јапан и Румунија, Аустрија, Шведска, Мексико, а преговарају Канада, САД, Италија и Белгија,²⁹ инсистирајући да Југославија не сме да пропусти овакву прилику.

С друге стране, и Кинези су показивали незадовољство због одуговлачења – упозоравали су Друловића да су многе земље затражиле изложбу али да су они дали предност Југославији имајући, пре свега, у виду „потребу даљег развијања пријатељских односа између Југославије и Кине”³⁰. Ова врста аргументације је заправо било коначно упозорење које је и Друловић тако схватио, па је извештавао да је његов разговор са Сјао Техом, задуженим за културне везе са иностранством у кинеској влади, заправо био последњи пред коначно повлачење кинеске сагласности за гостовање изложбе³¹, што је могло имати несагледиве последице по југословенско-кинеске односе.³² Кинеској страни је недостајао осећај за реалне тешкоће и проблеме, а високо идеологизован приступ терао их је да у свему виде политички проблем. Успут, промицао им је и компликованији механизам одлучивања који се примењивао у Југославији, где се сагласност тражила од читавог низа органа на различитим нивоима. Уз то, у Југославији

²⁷ ДАМСП, ф81, д2, 46521, 13.2.1974.

²⁸ ДАМСП, ф81, д2, 46521, Пекинг, 13.2.1974.

²⁹ ДАМСП, ф81, д2, 47087, Пекинг, 15.2.1974.

³⁰ ДАМСП, ф81, д2, 47643, Пекинг, 18.2.1974.

³¹ ДАМСП, ф81, д2, 47643, Пекинг, 18.2.1974.

³² ДАМСП, ф81, д2, 47643, Пекинг, 18.2.1974.

се припремало доношење новог устава. Ипак, то није био довољно добар алиби и свака одлука југословенске стране је имала искључиво политички значај и тичала се директно односа између две земље, ма шта заиста стајало иза ње, гласило је финално Друловићево упозорење.³³

Коначно, после више од десет месеци од када је иницијатива покренута, из Београда је стигао позитиван одговор и обе стране могле су да одахну. Савезно извршно веће је 20. фебруара на својој седници дало сагласност за прихватање изложбе и одобрење да се, са тим у вези, закључи посебан споразум између две владе.³⁴ У следећој фази прешло се на преговарање око детаља међудржавног споразума који је требало да буде потисан да би велика археолошка изложба и дефинитивно била реализовала.

Услови гостовања и припрема изложбе

После добијања сагласности, прешло се у фазу преговора око појединости које су захтевале унапред јасно дефинисање како би се избегли потенцијални проблеми. Ни ова фаза није прошла глатко, па је споразум неколико пута враћан на дораду, иако је временски рок у коме је требало да се постигне сагласност био врло кратак. Проблема је било почев од самог назива изложбе – југословенска страна је тражила да поред званичног назива „Изложба археолошких ископина Народне Републике Кине”, стоји и једноставнији поднаслов „Стара уметност Кине”³⁵. У почетку је овај предлог одбијан, да би кинеска страна на крају прихватила да се поднаслов нађе у каталогу и на плакатима, али никако на главном улазу изложбе.³⁶ Кинезима је очито било стало да се у називу изложбе да предност НР Кини и њеним достигнућима, док је југословенски предлог, иако једноставнији и публици разумљивији, у себи носио идеолошки проблематичан призив величања царске Кине. Други проблем се тичао датума отварања и затварања изложбе. Иако је првобитни предлог кинеске стране да отварање буде што пре – 28. марта, а затварање 27. маја – на крају је прихваћен југословенски предлог да се због захтевних организационих припрема изврши померање на 3. април, односно на 31. мај.³⁷

Међутим, много већи проблем је било постизање сагласности око дефинисања чл. 6. споразума који се тичао одговорности и осигурања у случају губљења или оштећења експоната током транспорта од Букурешта или приликом

³³ ДАМСП, ф81, д2, 47643, Пекинг, 18.2.1974, стр. 2.

³⁴ АЈ, 465, ред бр 346, Савезни секретаријат за унутрашње послове, VI управа, 27.2.1974, стр. 1.

³⁵ ДАМСП, ф81, д2, 410939, IX Управа, 7.3.1974.

³⁶ ДАМСП, ф81, д2, 411510, Пекинг, 11.3.1974.

³⁷ ДАМСП, ф81, д2, 411510, Пекинг, 11.3.1974.

њиховог боравка у Југославији.³⁸ Кинеска страна је инсистирала на одредби којом се југословенска влада обавезује да ће у том случају надокнадити пуни губитак кинеској влади и то према вредности експоната која би била наведена у прилогу споразума. Југословенска страна је тражила да се оштећење у овом члану прецизира као „трајно”, сматрајући да није свака врста оштећења иста и да не захтева пуну компензацију, на шта Кинези нису желели да пристану.³⁹ Проблем је настао и око дефинисања губитка или оштећења предмета услед несрећних околности које се не могу спречити – попут авионске несреће, рата или земљотреса – у том случају, југословенска страна се обавезивала да надокнади 50% вредности експоната.⁴⁰ Југословенски преговарачи су покушали да у ову одредбу унесу и саобраћајни удес (услед нпр. диверзије)⁴¹, али су Кинези остали непоколебљиви у инсистирању да то не представља вишу силу.⁴² Једини уступак на који су пристали било је проширење формулације и на „рату сличне војне покрете”,⁴³ што је задовољило Југословене. Споразум је коначно потписан у Пекингу почетком априла, између југословенског амбасадора М. Друловића и заменика кинеског МИП-а Ју Цана.⁴⁴

Озбиљност коју је југословенска страна показала у интерној припреми изложбе, била је на завидном нивоу. Уложен је посебан труд да се избегну сва потенцијално осетљива политичка питања која би могла да засметају кинеским партнерима. То се пре свега односило на употребу неких географских назива, на пример још увек тада често коришћеног колонијалног назива Формоза, за острво Тајван, затим термина Манџурија за североисточну Кину, итд.⁴⁵ Опрезност је требало показати и приликом употребе мапе Кине у каталогу изложбе, а предлог се односио на избегавање приказивања граница између Кине и СССР-а, односно Индије, услед нерешених граничних спорова између ових држава, односно приказивањем само централне Кине где се налазе локалитети одакле потичу експонати.⁴⁶ Као узор, требало је да послужи каталози Велике Британије која је ове проблеме решила стављањем у каталог само скице Кине без крајњег запада, затим без Тибета, североисточне Кине и било каквих натписа, док су Французи користили неколико скица Кине кроз различите историјске периоде и на тај начин избегли било какво потенцијално погрешно тумачење и

³⁸ ДАМСП, ф81, д2, 46869, Споразум између владе СФРЈ и НР Кине, 18.2.1974.

³⁹ ДАМСП, ф81, д2, 410939, IX Управа, 7.3.1974.

⁴⁰ ДАМСП, ф81, д2, 46869, Споразум између владе СФРЈ и НР Кине, 18.2.1974.

⁴¹ ДАМСП, ф81, д2, 410939, IX Управа, 7.3.1974.

⁴² ДАМСП, ф81, д2, 49997, Пекинг, 2.3.1974.

⁴³ ДАМСП, ф81, д2, 411510, Пекинг, 11.3.1974, стр. 2.

⁴⁴ ДАМСП, ф81, д3, 416151, Пекинг, 5.4.1974.

⁴⁵ ДАМСП, ф81, д2, 412687, Пекинг, 15.3.1974.

⁴⁶ ДАМСП, ф81, д2, 412687, Пекинг, 15.3.1974.

поређење са савременом Кином.⁴⁷ Поред наведеног, Друловић је навео и да је британски каталог садржао и цитат Мао Цедонга „учинимо да прошлост служи садашњости” – што се Кинезима допало али су негодовали што је цитат дат тек на последњој страни.⁴⁸ То је могло да звучи као препорука и да Југословени размисле о цитирању Мао Цедонга, али на крају видимо да у југословенском каталогу није било места за такву или сличну мисао.⁴⁹

Друга важна тема на коју је требало обратити пажњу односила се на умерено извештавање о изложби чиме би се избегло претерано дивљење које би могло да буде протумачено као „једнострано дивљење само достигнућа древне Кине”.⁵⁰ Посебну опрезност је требало показати имајући у виду оштру идеолошко-политичку борбу која се тада водила у Кини. Препорука југословенске амбасаде у Пекингу била је да се у први план, иако се ради о изложби древних предмета, ипак, стави савремена Кина односно њене заслуге за очување историјског наслеђа, жеља да се баци ново светло на прошлост са нових друштвено-политичких позиција, као и чињеница да су у време народне власти нађени нови предмети од велике археолошке вредности, итд.⁵¹ У ту сврху је Друловић послао прецизно упутство са детаљима како сами Кинези третирају нова археолошка открића у времену после Културне револуције, са препоруком да се и југословенска страна води сличном логиком. Кинези су у први план стављали тврдњу да је „кинеска древна култура резултат стваралачких напора радног народа који је био грубо експлоатисан”, док су нова археолошка открића била значајна пре свега за „научна истраживања социјалних прилика и друштвених односа у различитим периодима развитка кинеског друштва”⁵². Дакле, остаци древне културе су били више но било шта друго доказ о експлоатацији која је постојала кроз разне фазе развоја кинеског друштва, што је било у оштрој супротности са начином организовања друштвених односа у савременој Кини, чиме је требало да се додатно повећају заслуге Народне Републике Кине.

⁴⁷ ДАМСП, ф81, д2, 412687, Пекинг, 15.3.1974.

⁴⁸ ДАМСП, ф81, д2, 412687, Пекинг, 15.3.1974, стр. 2.

⁴⁹ *Изложба археолошких ископина у НР Кини*, Народни музеј, 1974. (у даљем тексту: *Изложба археолошких ископина...*)

⁵⁰ ДАМСП, ф81, д2, 412687, Пекинг, 15.3.1974, стр. 3.

⁵¹ ДАМСП, ф81, д2, 412687, Пекинг, 15.3.1974, стр. 3.

⁵² ДАМСП, ф81, д2, 412687, Пекинг, 15.3.1974, стр. 3.

Изложба и њена рецепција

На свечаном отварању Велике археолошке изложбе, 3. априла, нашао се велики број припадника политичког, културног и јавног живота. Политички значај изложбе⁵³ видео се још једном у одабиру личности која је у име југословенске стране отворила манифестацију – био је то заменик СИБ-а, Антон Вратуша. Он је том приликом одржао говор у коме се није бавио политичким темама и „тешким” питањима али је поновио да ће изложба пре свега унапредити свестрану пријатељску сарадњу две земље, а посебно у сфери културе.⁵⁴ У поздравном говору изразио је дивљење виртоузности кинеских мајстора а кинеско културно наслеђе ставио је у контекст културног богатства једне од најстаријих цивилизација света. Поред тога, захвалио се и кинеској влади на „откривању и чувању историјског наслеђа, које је настајало хиљадама година, враћајући нама и будућим генерацијама оно што је човек створио за човека”.⁵⁵ Била је још једном евидентна жеља да се избегне било какво погрешно тумачење идеолошког прилаза значају и вредности кинеских ископина. Југословенска страна је остала доследна Друловићевом упутству да су експонати пре свега резултат достигнућа и прегалаштава кинеског народа а никако друштвено-политичког система у коме су настајала. Кинеску страну су на отварању представљали Ву Чунгчао, директор Гугонг музеја (музеја Зображеног града), главног заступника експоната, као и кинески амбасадор у Југославији, Џан Хајфен, који су поновили већ више пута подвучени допринос изложбе за развој пријатељских односа и упознавање два народа.⁵⁶

Колики је значај придаван изложби у домаћој јавности, видимо и из чињенице да је најстарији и најугледнији дневни лист *Политика* добио позив да буде покровитељ ове културне манифестације, што је поред финансијског учешћа (покривање трећине вредности изложбе)⁵⁷ значило и стављање на располагање овом листу богатог пропагандног материјала и специјалне дозволе за снимање експоната и репродуковање начињених снимака.⁵⁸ *Политика* је то искористила у пуној мери, па је током наредна два месеца трајања изложбе, врло често на страницама свог листа објављивала фотографије експоната са њиховим називима, неvezано за пратећи текст у новинама, са циљем популаризације изложбе,

⁵³ Током трајања изложбе формиран је и посебан почасни одбор у који су ушли Џемал Биједић, председник СИБ-а, Милош Минић, потпредседник СИБ-а, Антон Вратуша, и др. – в. *Изложба археолошких ископина...*

⁵⁴ „Уметност као знак пријатељства”, у: *Политика*, 4. април 1974. (у даљем тексту: „Уметност као знак...”)

⁵⁵ „Уметност као знак...”

⁵⁶ „Уметност као знак...”

⁵⁷ АНМ, бр 80/10, март 1974.

⁵⁸ АЈ, 465, ред. бр. 346, Народни музеј Београд, 7.3.1974.

али и одговарајуће огласе у којима се изложба директно рекламирала.⁵⁹ Поред наведеног, важно је напоменути да је *Политика* известила о отварању изложбе на својој насловној страни што неумсњиво сведочи о појачаном публицитету који је изложбу пратио.

Сама изложба организована је у Народном музеју и обухватала је експонате у распону од чак 22 века – почев од 5. в. пре н.е и периода „Пролећа и Јесени” до времена династије Минг (17. век н.е.). Укупно је бројала 221 уметнички и археолошки предмет, а поред тога биле су изложене фотографије, карте, табеле, цртежи и предмети од свиле.⁶⁰ Тежила је укупно седам тона.⁶¹ Међу најзначајнијим експонатима били су посуда из гробнице принца Цаја из 5. в. пре н.е.⁶², затим, златна круна откривена у гробници Тин (украшена рубинима и сафирима)⁶³ и „Коњ у касу” из времена династије Хан. Изложени предмети су махом били пронађени у царским и великашким гробницама, а били су израђени од злата, сребра, бронзе, жада и процелана. Највећи део је био оригиналан, док су само мањи део експоната чиниле копије. То је посебно значајно имајући у виду да неки од тада изложених предмета данас немају дозволу да напуштају Кину због високе уметничке вредности.⁶⁴

Политика, као покровитељ изложбе, често је извештавала, хвалећи између осталог вештину кинеских мајстора, њихов смисао за хармонију и савршенство израде.⁶⁵ *Борба* је писала да кинеска изложба спада у „најрепрезентативније културне догађаје последњих деценија код нас”.⁶⁶ О кинеској уметности писано је да „тешко схватљива” за европског посматрача ненавикнутог на тако „висок степен уопштавања”.⁶⁷ Управо у томе је лежала и вредност кинеских уметнина па је тако истицано да је главна вештина кинеских мајстора била синтеза – користећи главне особине реалног света а притом изостављајући сувишне детаље истицале су се есенцијалне особине модела и тако му се давала нова идеја.⁶⁸ Изложба је приближавала посетиоцима Кину и њене, не само уметничке, већ

⁵⁹ Тадашњи директор Народног музеја Владимир Кондић се лично потрудио да преко *Политике* „појача све облике пропаганде”, односно рекламирања изложбе, па је у договору са тадашњим гл. и одг. уредником В. Ђукићем договорио редовно излагање огласа и вести о изложби. АНМ, бр. 80/29- 21.3. 1974.

⁶⁰ АЈ Ф 465, ред. бр. 346, Подаци о изложби археолошких налаза у НР Кини, стр. 1.

⁶¹ АЈ Ф 465 ред. бр. 346, Подаци о изложби археолошких налаза у НР Кини, стр. 1.

⁶² „Сведочанства прошлости, непроцењиве вредности”, у: *Борба*, 2. април 1974,

⁶³ „Јединствен догађај”, у: *Политика*, 2. април 1974,

⁶⁴ *The Chinese Cultural Heritage Protection* – <http://www.wenbao.net/html/whyichan/64th/37tongbenma.htm>

⁶⁵ „Културни догађај деценије”, у: *Политика*, 30. март 1974,

⁶⁶ „Видљиви свет у синтетизованој форми”, у: *Борба*, 20. април 1974. (у даљем тексту: „Видљиви свет...”)

⁶⁷ „Видљиви свет...”

⁶⁸ „Видљиви свет...”

и „духовне вредности” а ритам покрета сведених фигура био је ритам живота, надахнуто је писала *Борба*.⁶⁹ Уз изложбу су организовани и пропратни садржаји попут пројекције докуменатарних археолошких филмова, а неке организације, као на пример „Центротурист”, нудили су грађанима Југославије попусте на улазнице.⁷⁰

Излагање експоната је било хронолошки конципирано – прво су ишле посуде од бронзе и жада из најстаријег периода, да би их следиле плочице од бамбусовине, заправо делови књига из доба пре открића папира, а све то из времена краљевине Цу.⁷¹ Посебну пажњу привлачила је fino осликана свилена тканина пронађена у гробници Западни Хан у саркофагу непознате жене, старе 2100 година, као и посмртна одећа сачињена од 2600 комадића жада повезаних сребрном жицом, а пронађених у гробници Источног Хана. Било је ту доста примерака финог процелана који је своју фазу зрелости имао између 3. и 5. века н.е. Занимљиво откриће је било и проналажење византијског новца у царској палати из времена династије Тан (7. век н.е.) што је сведочило о развијеним трговачким везама у то време.⁷² Из каснијег периода су била доминантна открића фрески са мотивима јахача, природе и животиња, да би из периода династије Јуан и Минг (13–17 век) махом били изложени процелански предмети са карактеристичним украсима и орнаментима из тог времена, што их је тада, а и данас, чинило ремек-делима.⁷³ У каталогу изложбе, поред свих неопходних техничких информација, назива свих експоната и њихових фотографија, стајала је и политичка оцена да су изложени предмети резултат рада „архелого, потпомогнутих широким масама радника, сељака и војника, а под руководством КП Кине и народне владе”.⁷⁴ Тиме је још једном начињена ограда од сваког потенцијално идеолошки погрешног тумачења карактера изложбе.

Када је реч о интересовању за изложбу, можемо рећи да је они било значајно, али судећи по текстовима из штампе, ипак испод очекивања. *Политика* нас тако обавештава да је после нешто мало више од месец дана изложбу посетило око 35.000 заинтересованих посетилаца, што је у просеку чинило око хиљаду посетилаца дневно.⁷⁵ Када се узме у обзир да су готово све београдске гимназије организовале групне посете, као и бројни радни колективи и месне организације, али и да су многе гимназије из централне Србије уврстиле посету

⁶⁹ „Видљиви свет...”

⁷⁰ „Вечерас у Народном музеју отварање кинеске изложбе”, у: *Политика*, 3. април 1974,

⁷¹ „Сведочанства древне културе”, у: *Политика*, 6. април 1974. (у даљем тексту: „Сведочанства древне културе”)

⁷² „Сведочанства древне културе”

⁷³ „Сведочанства древне културе”

⁷⁴ *Изложба археолошких ископина...*, стр. 11.

⁷⁵ „Уметничко благо значајне древне цивилизације”, у: *Политика*, 9. мај 1974. (у даљем тексту: „Уметничко благо значајне...”)

изложби у Ђачке пролећне екскурзије,⁷⁶ стиче се утисак да је посећеност била скормнија но што је било за очекивати с обзиром на њену вредност и значај. Из *Политике* од 21. маја, сазнајемо да је око 60.000 посетилаца до тада видело изложбу, што је и даље просек од нешто мало више од 1.000 људи дневно.⁷⁷ Од виђенијих посетилаца, важно је споменути Џемала Биједића, тадашњег председника СИВ-а, који је 18. маја посетио Народни музеј и погледао археолошке експонате, али остаје као важна чињеница да тадашњи председник републике Јосип Броз Тито није успео да нађе времена и посети изложбу, чиме би она несумњиво добила на додатном публицитету, иако су позиви из Народног музеја стизали више пута.⁷⁸ Разлози за ово су можда били и политичке природе, али ипак треба имати у виду да је у то време припреман X Конгрес СКЈ као и доношење новог устава СФРЈ.

Утисци посетилаца били су махом позитивни што видимо из штампе и извештаја сачињених после затварања изложбе. Нажалост, књига утисака је изгубљена иако би била вредно сведочанство о пуном доживљају изложбе од стране Београђана и других становника Југославије који су имали прилику да је посете. Као мали траг духа времена, остају записи из штампе, која је извештавала о одушевљењу југословенских грађана али и кинеских студената српско-хрватског језика.⁷⁹

Иако је било предвиђено да се изложба затвори 31. маја, из *Политике* сазнајемо да је због интересовања продужена за два дана, до недеље 2. јуна, чиме је посетиоцима из разних делова Југославије, остављен још један викенд и јединствена прилика да уживају у ретким примерцима уметничког блага једне од најстаријих цивилизација света.⁸⁰ Тачан број посетилаца није сачуван у архиву Народног музеја, мада из извештаја неколико дана после затварања изложбе видимо да је процена кретала око 60.000 грађана.⁸¹ Укупни приходи музеја остварени током изложбе износили су 1.110.713 динара, док су расходи били 494.270 динара. Зарада је износила дакле преко 600.000 динара.⁸² И поред великог публицитета који је имала, изложба је затворена у тишини, а новине су известиле само кратким редовима да се изложба ближи крају. Није

⁷⁶ „Уметничко благо значајне...” Да се овде није радило о спонтаном интересовању видимо из писма у коме се директор Народног музеја Владимир Кондић обраћа републичком Секретаријату за науку и образовање и где их моли да дају препоруку свим школама на територији СР Србије. Користио је аргументе да се ту не ради само о изложби која је имала несумњив културни значај већ је уједно она била и „манифестација пријатељства са НР Кином” (АНМ, бр. 80/36, 27. 3. 1974)

⁷⁷ „Кинеска изложба до краја маја”, у: *Политика*, 21. мај 1974.

⁷⁸ АНМ, бр. 80/1974.

⁷⁹ „О Кини нашим језиком”, у: *Борба*, 4. мај 1974.

⁸⁰ „Филм о археолошким ископинама у Кини”, у: *Политика*, 31. мај 1974.

⁸¹ АНМ, бр 80/72, „Извештај о изложби”, 11. јун 1974.

⁸² АНМ бр 625/32, Преглед остварених прихода и учињених трошкова за прво полугође 1974, 7.7. 1974.

било никаквих резимеа, великих чланака којима би се сумирали утисци или значај изложбе.

Перспективе даље сарадње

Неколико недеља после завшетка изложбе, југословенска страна је проценила да је право време да се културна сарадња са Кином институционализује па је покренула иницијативу за потписивања споразума о културној сарадњи а све то у склопу Споразума о научно-техничкој сарадњи који је требало да буде закључен у другој половини 1974. године у Пекингу. Иницијатива ове врсте није наишла на повољан пријем кинеске стране, с обзиром да је Кина тада водила специфичну културну политику. Ју Џан, заменик кинеског МИП-а, је тако Друловићу објаснио да Кина нема споразум о културној сарадњи ни са једном земљом на свету, и да је код њих домен културе у потпуности одвојен од научно-техничке сарадње. Сва размена у области културе организовала се *ad hoc*, и они ни на који начин нису могли да прихвате разговоре о будућем програму културне сарадње са Југославијом⁸³ и поред задовољства успешним организовањем археолошке изложбе. Ју Џан је показао висок степен искрености када је рекао да се том моменту у Кини води посебна политичка кампања која се добрим делом тиче и културне сфере и да они у таквим околностима не могу да предузму ризик склапања било каквих дугорочних договора у области културе.⁸⁴ Било је јасно да Џан мисли пре свега на сложене прилике настале услед деловања ултра-левих снага које су током 1974. године поново биле у офанзиви.⁸⁵ Друловићева сугестија после овог разговора, послата у Београд, гласила је да не би требало даље инсистирати да Крсто Булајић, генерални директор Савезног завода за међународну, просветно-културну и техничку сарадњу, приликом посете Пекингу у склопу преговора о научно-техничкој сарадњи покреће и питање културне сарадње, јер кинеска страна на то сада свакако није спремна, имајући у виду унутрашње прилике, сем ако Кинези сами не покрену то питање.⁸⁶

Остаје утисак да је југословенска страна била значајно иницијативнија док је кинеска страна покушавала да балансира између жеља и могућности које су јој тада биле на располагању. Велика археолошка изложба несумњиво је допринела ближем упознавању кинеске културе и пробудила је интересовање домаће јавности за теме везане за Кину, што је и био главни смисао деловања кинеске културне дипломатије. У наредним годинама доћи ће до повећања броја интересаната за учење кинеског језика, просветна и културна сарадња ће

⁸³ ДАМСП, ф81, д7, 432480, Пекинг, 3.7.1974, стр. 2.

⁸⁴ ДАМСП, ф81, д7, 432480, Пекинг, 3.7.1974, стр. 2.

⁸⁵ Spence, J., *The Search for Modern China...*, pp. 633–639.

⁸⁶ ДАМСП, ф81, д7, 432480, Пекинг, 3.7.1974, стр. 3.

наставити да се развијају, а узајамне туристичке посете ће постати све чешће. Исправно би било рећи да археолошка изложба, иако није успела да значајно побољша политичке односе између Кине и Југославије у кратком року, ипак је успела да их не погорша и допринела је одржавању постојећег нивоа разумевања и сарадње између две земље. Југославија ће наставити да инсистира на потписивању дугорочних споразума о културној сарадњи⁸⁷ и на унапређењу политичких односа и у наредним годинама, али ће све ово морати да сачека неке друге, крупније унутарполитичке промене у Кини до којих ће доћи тек после 1976. године.

Извори и литература:

- Архив Југославије – фонд 465, Савезни завод за начну, техничку и просветно-културну сарадњу
- Архив Народног музеја – фонд Велике изложбе (бр. 80) и општа архива за 1974. годину
- Дипломатски архив Министарства спољних послова – фонд Политичка Архива-Југославија, Кина
- Политика*
- Борба*
- Fairbank J.K, MacFarquhar R, *The Cambridge History of China: Volume 14*, Cambridge University Press 1987.
- Fenby, Jonathan, *Modern China The Fall and Rise of a Great Power 1850 to the Present*, Penguin 2008.
- Hoh, Erling, “Cultural Revolutionary”, *Archaeology*, Vol. 53, No. 5, 2000.
- Изложба археолошких ископина у НР Кини*, Народни музеј, 1974.
- К. С. Chang, “Chinese Archaeology since 1949”, *The Journal of Asian Studies*, Vol. 36, No. 4, 1977.
- Lim, Lucy, “A Major Chinese Archaeological Exhibition”, u. *Archaeology*, Vol. 26, No. 4, 1973.
- Naquin, Susan, “The Forbidden City Goes Abroad: Qing History and the Foreign Exhibitions of the Palace Museum, 1974-2004” u. *T'oung Pao, Second Series* Vol. 90, Fasc. 4/5, 2004.
- Радовић, Сања, „Титова посета Кини 1977”, u. *Београдски историјски гласник*, 6, 2015.
- Ѕјумеј, Оујанг, *Савремена кинеска култура*, Београд 2015.
- Spence J.D. (1999), *The Search for Modern China*, New York 1991.
- Westad, Odd Arne, *Restless Empire*, London 2012.

⁸⁷ ДАМСП, ф81, д3, 462836, Пекинг, 6.11. 1974, стр. 5.

Summary

Sanja Radović, MA,

Hosting the Exhibition of Archaeological Finds of the People's Republic of China in Yugoslavia, 1974

Chino-Yugoslav political relations had come to a dead end after the first wave of enthusiasm that followed the year of establishing diplomatic relations in 1970. In an attempt to restore more dynamic cooperation between two countries, at least in non-political sphere, China had agreed to send a great archaeological exhibition to Yugoslavia. It was a part of Chinese cultural diplomacy whose goal was to push aside the remembrance of Cultural Revolution by showing its ancient heritage to the Western world. Yugoslavia was just one of the stops on the long journey that exhibition had. The main goal was to show Chinese greatness during the millenniums and to connect it with greatness of modern China. There were a lot of obstacles in the way of bringing the exhibition to Yugoslavia and the organization itself lasted for several months. Finally, the exhibition was held during the April and May of 1974 and was a significant cultural event in Socialist Yugoslavia that attracted great public attention. It was an important event that influenced further promotion of cooperation between China and Yugoslavia, but still had to wait for 1976 in order to significantly improve the political relations.

Keywords: Yugoslavia, China, 1974, exhibition, archeology, artifacts, the National Museum